

Valtakunnallinen kanssakäyminen 1700-luvun ruotsalaisissa sanomalehdissä

Lectio praecursoria 18.11.2023

Kaisa Kyläkoski

DI Kaisa Kyläkosken Suomen historian väitöskirja Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791 tarkastettiin lauantaina 18.11.2023 kello 12 Jyväskylän yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi yliopistotutkija, dosentti Jani Marjanen Helsingin yliopistosta ja kustoksena professori Petri Karonen Jyväskylän yliopistosta. Väitöskirja on luettavissa JYX-julkaisuarkistossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9770-0>.

Tänään tarkastettavassa tutkimuksessani *Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791* olen tarkastellut kahden Tukholmassa ilmestyneen ja valtakunnallisesti luetun sanomalehden *oman maan sanomia* eli lukijoiden Tukholman ulkopuolelta lähettämiä kirjoituksia.

Kohtasin nämä kaksi sanomalehteä ensimmäisen kerran lokakuun lopussa vuonna 2009 eli 14 vuotta sitten. Tuolloin löysin Kungliga Biblioteketin digitoitujen sanomalehtien portaalien, jossa sanahaut suomalaisilla paikannimillä osuivat sekä uudempiin että vanhempiin sanomalehtiin. Se, että sanomalehtiä oli ollut jo 1700-luvulla, oli minulle tuolloin täysin uusi asia, sillä en ollut koskaan lukenut lehdistöhistoriallista tutkimusta. Eikä modernista kirjallisuudesta olisikaan selvinnyt minulle olennaista seikkaa eli sitä, että kirjoituksia lähetettiin Tukholmaan myös Suomesta.

Ihastuin näissä 1700-luvun sanomalehdissä sekä kertoviin sanomiin että henkilöhistoriallisesti mielenkiintoisiin ilmoituksiin. Seuraavien vuosien aikana jaoin satoja ja satoja leikkeitä blogissani käyttämällä otsikoita kuten "Ukkonen iski Iisalmissa ja Kuopiossa 1761", "Karhun tappamat Häkkiset Keuruulla 1770", "Kokemäenjoen kevättulva 1780", "Mies souti pois syyskuussa 1790", "Murha Loviisan saaristossa 1793" ja "Kuninkaan nimipäivä Helsingissä 1795". Toiveenani oli innostaa muitakin näiden sanomalehtien ääreen. Mutta epäonnistuin.

Leikkeitä keräten ja esittäen minulle oli kesään 2019 mennessä syntynyt laaja, mutta hajanainen ja ajallisesti epäselvä ymmärrys *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* sisällöstä 1700-luvulla. Tiesin, että niistä oli enemmän sanottavaa kuin tutkimuskirjallisuudessa oli esitetty. En kuitenkaan tiennyt, miten niitä pitäisi tai voisi tutkia. Mutta tutkimussuunnitelma oli tuolloin kirjoitettava.

Yhdellä toivioretkelläni Kansalliskirjaston hyllyssä osui silmiini kirja *Sanomalehden yhteiskunta* (1994). Se tutustutti minut sosiologi Kauko Pietilään, jonka tuotannon sittemmin luin lähes kokonaan. Minua kiehoi Pietilän ehdotus, “että tarkastelisimme viestintää ei merkitystä vaan kanssakäymistä koskevin käsittein; sillä kanssakäymistähän toki institutionalisoiduinkin joukkoviestintä on: ei mitään muuta kuin että joku sanoo tai kirjoittaa tai piirtää tai esittää kuvana jne. jotakin jollekin toiselle.” (Pietilä 1987, 43). Tai toisin sanoin – ja edelleen Pietilää lainaten: “Lähdemme niin ollen tutkimaan joukkoviestintää ihmisten välisenä interaktiona. Joukkoviestinnän tekstit eivät siten ole meille tietoa, merkkejä tai merkityksiä, vaan sosiaalista vuorovaikutusta.” (Pietilä & Sondermann 1994, 22).

Loppujen lopuksi Pietilän ajattelu, joka kohdistui 1980-luvun sanomalehteen, ei taipunut käsissäni 1700-luvun sanomalehtien tutkimisen tueksi. En myöskään tarttunut hänen pikkutarkkaan ja työlääseen analyysimetodiinsa, jolla olisi koodattu lauseita sana kerrallaan. Mutta Pietilä ohjasi minut ajattelemaan sanomalehteä sosiaalisen vuorovaikutuksen paikkana eikä julkisuutena.

Sanoja ja lauseita sopivammaksi tarkastelutasoksi sosiaaliselle interaktiolle eli kanssakäymiselle löysin myöhemmin *genren*.

Jo ennen kuin yhdistin *genren* käsitteen tutkimusaiheeseeni, se oli merkittävä osa kokemustani väitöskirjan tekemisestä. Jälkikäteen on vaikea ymmärtää, miksi en tiennyt jo aloittaessani, että olennaista tai jopa olennaisinta oli kirjoittaa väitöskirjan näköinen teksti. Tämä olennaisuus on ollut viime viikkoina esillä keskustelussa Lauri Törhösen väitöskirjaksi tarkoitettusta tutkimuksesta, jonka todellisten ongelmien tarkastelua helpompaa on kiinnittää huomio epäkonventionaaliseen otsikointiin ja rakenteeseen.

Omat irrottautumisyrittäkseni perinteisistä otsikoista saivat ohjaajalta kipakkaa palautetta. Jossain vaiheessa vihdoinkin oikeasti ymmärsin, että noudattamalla konventioita osoittaisin haluni kuulua akateemisten historiantutkijoiden yhteisöön ja onnistuessani minut voitaisiin yhteisöön myös liittää.

Parhailtaan olemme keskellä tilaisuutta, jossa tämä päätös rituaalisesti tehdään. Me kaikki tiedämme, mitä pitäisi tapahtua, emmekä toivo yllätyksiä. Tässä mielessä rituaali ja *genre* ovat lähellä toisiaan. Ne luovat yhteisyyttä ja yhteisöjä, mutta eivät ole kovin jännittäviä. Mikä paljolti selittää sitä, miksi tutkimani oman maan sanomat eivät ole ilmestymisensä jälkeen juuri ketään kiinnostaneet.

Minulle sanomissa nousi merkitykselliseksi nimenomaan toisto, joka ei jättänyt epäselväksi sitä, mistä oli sopivaa kirjoittaa ja millä tavalla. Kirjoittamista tutkimissani

sanomalehdissä rajoitti lakeja ja asetuksia enemmän se, mikä nähtiin soveliaaksi. Voitiin kertoa, että kuninkaan nimipäivää juhlistaessa tanssittiin aamuun asti, mutta, jos pormestari pulahdi maljojen juonnin jälkeen satamaveteen, sitä ei koskaan kerrottu sanomalehteen.

Mikään rakenteellinen seikka ei olisi estänyt raporttoimasta lehtiin ja niiden lukijoille vaikkapa paikallista rakkausdraamaa, mutta valtaosa kirjoittamisesta tutkimiini sanomalehtiin sai innoituksensa järjestetyistä ja vietetyistä juhlahetkistä tai myöhemmin tutkimusjaksolla avun tarpeessa olleista ihmisistä. Vain harvat kirjoittajista innostuivat käyttämään tutkimiani valtakunnallisesti luettuja sanomalehtiä keskusteluun tai mielipidevaikuttamiseen. Ellei vaikuttamiseksi sitten lasketa opettavuutta ja esimerkillisyyttä.

Ja opettavuuden ja esimerkillisyyden mielessä jokainen sanoma oli vaikuttava, sillä kirjoittajat mielellään seurasivat muiden antamaa mallia eli kertoivat samoista asioista samoilla tavoilla. Tätä kollektiivisuutta olen työni otsikossa kuvannut sanalla *kanssakirjoittaminen*.

Sanan kanssakirjoittaminen rakenne on 1700-luvun kirjoitettua suomea, jossa ihmiset eivät vielä olleet kansalaisia vaan olivat kanssa-alamaisia, kanssa-asuvaisia, kanssaolentoja, kanssaveljiä tai kanssaporvareita. He elivät yhteiskunnassa, jonka lait säätelivät “sitä yhteistä maailmallista kanssakäymistä”, joka oli ruotsiksi “det borgerliga sällskapet”. Siinä missä porvarillisuus vie ajatukset entiseen kaupunkijärjestelmään tai nykyaikaiseen konservatiiviseen politiikkaan, maailmallisuus viittaa selkeämmin arkiseen ja yhteiseen todellisuuteen, jossa tutkimani kanssakirjoittajat elivät.

Sanomalehtien kautta heidän todellisuutensa laajentui kattamaan paikkoja, joita he eivät koskaan näkisi, ja ihmisiä, joita he eivät koskaan tapaisi. Kaikilla ei ollut kotonaan Ruotsin karttaa tai maantieteilijä Eric Tuneldin kuvausta valtakunnasta, mutta tutkimistani oman maan sanomista syntyi lukijoille kuva maasta, jossa toimittiin yhteiseksi hyväksi ja kohdattiin samoja iloja ja ongelmia.

Koska sanomat julkaistiin pääosin nimettöminä, on mahdotonta sanoa, mikä osuus lukijoista innostui kirjoittajiksi. Nykyajan viestinnän tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että osuus oli pieni.

Itse olen lapsesta alkaen kirjoittanut erilaisiin medioihin: lehtiin, teksti-tv:n palstalle, internetin uutisryhmiin, omakustannekirjoihin, sosiaaliseen mediaan ja kuusitoista vuotta blogiini. Joten jossain vaiheessa tutkimustyötä havahduin siihen, että tutkimalla kirjoittamista menneisyyden joukkoviestimissä olin tutkimassa myös itseäni. Tiedostin toki oitis sen, etten saisi heijastaa menneisyyden kirjoittajiin omia motivaatioitani ja arvomaailmaani. Mutta koin vahvuudeksi kokemukseni useista erilaisista ympäristöistä, joihin oli syntynyt kirjoituskulttuuri ilman erityistä ohjausta.

Yksilöllisen toiminnan sijaan keskityin tutkimuksessani kollektiivisuuteen eli tunnistamaan tilanteita, joissa oli tavallista kirjoittaa sanomalehteen, ja joista syntyi

selviä genrejä. Näitä tilanteita olivat jo edellä mainittujen juhlien ohella onnettomuudet ja iäkkäiden ihmisten kuolemat. Samat aiheet ovat löydettävissä nykyaikaisistakin sanomalehdistä, tosin iäkkäät ihmiset tuodaan nyt mieluiten julkisuuteen elävinä, syntymäpäiviensä yhteydessä.

Aivan kuten oma kirjoittajapersoonani myös nykypäivän sanomalehdistö ja muu media muodostavat viitekehyksen, jota piti tutkimusta tehdessä aktiivisesti välttää. Tätä helpotti aiempi tutkimus, jossa oli toistuvasti sorruttu hakemaan 1700-luvun sanomalehdistä “oikean” sanomalehden tunnusmerkkejä eli ripeää ja kattavaa uutisointia tai petytty, kun sanomalehdet eivät näyttäneet osallistuvan yhteiskunnalliseen keskusteluun muokkaamalla mielipiteitä. Ajatusta teleologisesta kehitysmallista kohti tutkijan oman ajan mediaa ei tarvinnut teksteistä erikseen hakea, se näkyi selvästi.

Sanomalehden sisällön ohella kehitysjatelu koskee helposti myös sanomalehden merkitystä ja asemaa yhteiskunnassa. Koska media ymmärretään nyt merkittäväksi voimaksi, vaikuttavuutta lähdetään hakemaan myös menneisyydestä. Ja jos on – kuten esimerkiksi minä – kasvanut 1970-luvulla keskiluokkaisessa kodissa, jossa sanomalehden – tai tarkemmin sanottuna tiettyjen sanomalehtien – lukeminen oli itsestäänselvyys, tämä vääjäämättömyys voi olla niin syvällä ajatuksissa, että on vaikea ymmärtää, miksi 1700-luvun ihmiset eivät nopeammin ja laajemmin rynnänneet lukemaan sanomalehtiä.

Pyrin tutkimusta tehdessäni tietoisesti kyseenalaistamaan näitä oletuksia ja tarkastelemaan kanssakirjoittamista ja sen tuottamia oman maan sanomia omassa ajassaan, suhteessa tuolloisiin viestintämahdollisuuksiin ja niiden varhaisempaan historiaan. Olin kiinnostunut muutoksesta, mutta en muutoksesta, joka johtaisi jonnekin, vaan muutoksesta, joka oli havaittavissa. Muutoksesta, jonka synnytti kanssakirjoittaminen eli kollektiivinen toiminta.

Muutoksen havainnointiin eivät olleet riittäneet vuosien varrella paikannimillä tekemiäni tekstihakujen tulokset, varsinkaan siksi, etten ollut kerännyt niitä järjestelmällisesti yhteen. Kun tutkimukseni alussa kävin läpi jokaisen aineistooni kuuluvan lehden numeron ja keräsin oman maan sanomien korpuksen, yllätyin monesta vaiheesta ja käänteestä. Monet oletukseni lineaarisesta kasvusta tai muusta suoraviivaisuudesta osoittautuivat vääriksi. Yksityiskohtien yläpuolelle nousten oman maan sanomissa oli kuitenkin tarkastelukaudellani kaksi selvää ja merkittävää muutosta.

Näistä ensimmäinen tapahtui, kun oman maan sanomat siirtyivät *Posttidningarista Inrikes Tidningariin* vuoden 1760 lopussa. Tuolloin varhaisista uutiskirjeistä ja kronikoista periytynyt lyhyt, toteava ja kontekstoimaton raportointi sai rinnalleen kirjoitustyylin, joka oli lähempänä keskustelua. Sanomissa alettiin viittaamaan aiempiin teksteihin ja niissä näkyi selvemmin se, että kirjoittaja ajatteli tiettyä yleisöä. Toiseen muutokseen eli avunpyyntöjen ja niihin liittyvien kiitosten voimakkaaseen lisääntymiseen tarkastelukauteni loppupuolella, liittyy vielä selvempi yleisön puoleen kääntyminen, sillä onnettomuuskuvauksiin alettiin liittämään myötätuntoa herättäviä yksityiskohtia ja suoria avunpyyntöjä.

Tarkastelemalla genrejen muutosta päädyin jälleen seuraamaan Kauko Pietilän jälkiä, vaikka en sitä tiedostanutkaan ennen tämän lektion kirjoittamista. En saanut koskaan luettua kokonaan Pietilän vuonna 1980 hyväksyttyä ja marxilaiseen koulukuntaan laskettua väitöskirjaa *Formation of the newspaper: A theory*, mutta olin tehnyt sen johdannosta muistiinpanoja, jotka huomasin, kun hain edellä esittämiäni lainauksia. Kävi ilmi, että Pietilä oli omasta mielestään osoittanut – tekstiään suomentaen – että, ”tiedetyt sanomalehden muodot eivät ole vapaaehtoisia, mielivaltaisia tai satunnaisia muotoja, eivät luonnollisia tai luonnollisesti objektiivisia muotoja, vaan ne ovat historiallisia muotoja, jotka ovat syntyneet ihmisten sosiaalisissa käytännöissä ja sosiaalisista käytännöistä” (Pietilä 1980, vii).

En lähde kuvaamaan oman tutkimukseni tulosta yhtä monisanaisesti, mutta samansuuntaisesti väitän, että tutkimani *Posttidningar* ja *Inrikes Tidningar* toimivat 1700-luvulla sosiaalisen vertaisvuorovaikutuksen paikkoina lukijoilleen ja kirjoittajilleen. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta sanomalehdissä julkaistujen oman maan sanomien muodot sekä säilyivät että muuttuivat, heijastaen yhteiskunnallista kehitystä ja arvomaailmaa.

DI, FT Kaisa Kyläkoski

Kirjallisuus

Pietilä, Kauko. 1980. *Formation of the newspaper: A theory*. Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A 119. Tampere: Tampereen yliopisto.

Pietilä, Kauko. 1987. Eri teorioiden erilaiset yhteiskunnat. *Tiedotustutkimus* 10, 4: 39–43, <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/73862>.

Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus. 1994. *Sanomalehden yhteiskunta*. Julkaisuja, Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 5. Tampere: Vastapaino.